

ETNO-MƏDƏNİ MÜHİT VƏ TATARİSTAN MİLLİ KİTABXANASININ FƏALİYYƏTİ

KAZİMİ P.F.

BDU, Kitabxanaşünaslıq kafedrası, dosent

pkazimi@mail.ru

Məqalədə Tataristan Milli Kitabxanasının etno mədəni mühitdə, global informasiya məkanında fəaliyyəti və formalaşması problemləri işıqlandırılmışdır

Açar sözlər –*Etno mədəni mühit, milli kitabxana, milli-mədəni dəyərlər.*

Müasir kitabxana sosial-mədəni fenomendir. Məhz bu baxımdan kitabxanalar etno mədəni mühitin formalaşması istiqamətində həm sosial həm də psixoloji amillərin öyrənilməsi və konkret təcrübədə tətbiqi məsələlərini təhlil edir. Kitabxanaların qarşısında qoyulan müasir tələblər dəyişən dünya şəraitində sistem yaradan komponentlər, sosial-mədəni infrastruktur, mədəni və informasiya-kommunikasiyalarının yaradılması proseslərində kitabxanaların qarşısında yeni vəzifələr qoyur. Qeyd olunan proseslər hər bir dövlətin və regionun hüquqi və normativ-texniki tənzimlənməsini tələb edir. Bu baxımdan “Tataristan Respublikasında Mədəniyyət haqqında”, “Tataristan Respublikasında məcburi nüsxələr haqqında” “Tataristan Respublikasında kitabxana və kitabxana işi haqqında”, “Tataristan Respublikasının mədəniyyət obyektləri haqqında” Tataristan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyinin sərəncamları və 2009-2014 cü illər və 2020 ci illərə qədər “Tataristan Respublikasında kitabxana işinin inkişafı” proqramı informasiya məkanının tənzimlənməsinə yönəldilib.

Tataristan Milli Kitabxanasının yuxarıda qeyd olunan məsələlərdə xüsusi əhəmiyyəti var. Milli kitabxana milli irsin qorunması və inkişafı, unikal informasiya resurslarını və yeni xidmət növlərinin yaradılması sahəsində əsaslı fəaliyyət göstərir. Hazırda milli kitabxananın 3.200.000 nüsxədən artıq fondu var. Bunlardan yalnız 100.000 nüsxə tatar dilindədir. Bu səbəbdən də milli kitabxana öz fəaliyyətinin təşkilində kitabxananın təşkilati-funksional strukturunun təkmilləşdirilməsi, muzey, arxiv, elmi və sosial müəssisələrlə partnyor (həmkarlıq) əlaqələrinin inkişaf etdirilməsinə xüsusi yer verir.

1. Kitabxana fondunun formalaşdırılması prosesi.
2. Beynəlxalq kitab mübadiləsi.
3. Yaxın və uzaq xarici ölkələrlə ikitərəfli və çoxtərəfli əməkdaşlıq.
4. İnformasiya xidmətinin təşkili (xüsusilə diyarşünaslıq sahəsində informasiya xidməti).

2000 ci ildə <http://www.kitaphane.ru> ünvanında milli kitabxananın saytı yaradıldıqdan sonra “Kazan şəhərinin 1000 illiyi”, “Tatar elektron kitabxanası” (tatar müəlliflərinin əsərləri əsasında) yeni nəşrlər kolleksiyası, eləcə də Tataristanın görkəmli elm və mədəniyyət xadimlərinin tatar və rus dillərində əsərləri, bibliografik resursları – “Abdulla Tukay”, “Musa Cəlil”, “Sara Sadikova”, “Qalimdjən İbragimov”, “Karim Timchurin” və digərləri haqqında elektron resurslar hazırlandı və şəbəkəyə daxil edildi. N.A.Kambeyevanın yazdığına görə, 2004-2008 ci illərdə bu elektron resurslara müraciətin sayı yüksək dinamika ilə artmışdı. Mütəxəssislər hesab edir ki, Tataristan Milli Kitabxanasının Respublikada keçirilən “Tatar media”, “Лучший chat по культуре, этнографии и истории татар”, “Tatar dünyası” adlı müsabiqələrin keçirilməsində iştirakın milli mədəniyyət, etno-mədəni məsələlər, tatar xalq bayramları, xalq təsviri sənət yaradıcılığı geniş çaplı tədbirlərin həyata keçirilməsilə bağlıdır. Bu istiqamətdə Tataristan Milli Kitabxanasının Respublikada fəaliyyət göstərən bütün kitabxanalara metodik mərkəz olması son dərəcə əhəmiyyətlidir. Respublika ərazisində yerləşən milli qruplar, adət-ənənələr, dil və ədəbiyyat fərqlilikləri və ümumi etno-mədəni mühitin formalaşması ilə əlaqədar fəaliyyət milli kitabxana tərəfindən aşağıdakı kimi tənzimlənir.

- Milli kitabxana Tataristanda yaşayan tatar dillli ədəbiyyata sorğusu olan oxucu qrupları ilə işləyən kitabxanaçıların, eləcə də Rusiyanın digər ərazilərində və MDB məkanında tatar dillli ədəbiyyatla işləyən kitabxanaçıların mütəmadi olaraq elmi-praktiki konfranslarını keçirir;

- Tatar xalqının görkəmli mədəniyyət, incəsənət xadimlərinin metodiki-bibliografik vəsaitlərinin hazırlanması və kitabxana-informasiya fəaliyyətinin bütün istiqamətlərində metodik vəsaitləri hazırlayır və çap edir;

- Oxucuların respublika tarixinə, diyarşünaslıq problemlərinə diqqət artırması, kitabxanaları etno-mədəni mühitin mərkəzinə qoyur və bununla da kitabxana kommunikasiyalar mərkəzinə çevrilir.

Müasir insanların sosiallaşmasının virtualaşması prosesində geniş məkanda etno-mədəni idendifiklik də, konservativ olmasına baxmayaraq, transformasiyaya məruz qalması təhlükəsi qarşısındadır. Bu proses müasir insanın gündəlik həyatına böyük təsirin nəticəsi olaraq meydana çıxır. İstehlakçı virtual məkanda şəxsi idendifiklik modelini özü tərəfindən quraşdırır və bu zaman mövcud olan deyil arzu olanla qarşılaşır. Cisco Rusiyada apardığı tətqiqatların nəticəsində müəyyənləşdirmişdir ki, istehlakçıların 47%-i online və offline idendifikliyi fərqlənir. İstehlakçıların özləri ilə aparılan sorğu zamanı müəyyənləşmişdir ki, virtual idendifikliyin 46%-i fərqlidir. İdendifiklik fərqli deyil cavabı verənlərin sayı “ABŞ, Kanada, Çin, Hindistan, Rusiya, Braziliya, Argentina, Almaniya, Polşa, Fransa” 10% təşkil edir. Belə nəticə çıxarmaq olar ki, individlərin (fərdlərin) sosial

qrupların, eləcə də etno-mədəni tərkibin giper mühitdə transformasiyası baş verir. Vəziyyətin belə hal alması giper mühitdə etno-mədəni idendifikasiyanın qorunub saxlanılması üçün bir sıra ölkələrdə dövlət informasiya siyasəti işlənilib hazırlanır və tətbiq olunur.

Etno-mədəni idendifikasiya aşağıdakı kimi ifadə etmək olar:

Subyektin özü ilə etnik mühitin digər nümayəndələrini birləşdirən tarixə, mədəniyyətə, öz xalqının milli adət-ənənələrinə, onun ideyalarına, hiss və maraqlarına, ideallarına, folklor və dilinə, etnos, yaşayış ərazisinə və dövlətçiliyinə, eləcə də onun pozitiv dəyərlər münasibətində ifadə olunan emosional-koqnitiv prosesdir.

Etno-mədəni mühitin formalaşması bütün ölkələrdə dövlət siyasəti olaraq qarşıya qoyulur. Dövlətlər etno-mədəni idendifikasiyanın qorunması məqsədilə giper mühitin təsirlərindən müdafiə olunmaq məqsədilə bir sıra tədbirlər həyata keçirirlər. Giper mühitdə etno mühitin idendifikasiyasını təmin edən başlıca elementlərdən birini dil təşkil edir. Giper məkanda informasiya axtarıcısı (istehlakçı) müxtəlif məqsədlərlə ən yeni və müasir informasiya axtarışı zamanı milli resurslardan ənənəvi olaraq ehtiyaclarını ödəyə bilmir və ingilisdilli və ya digər dillərdə resurslara müraciət etmək məcburiyyəti qarşısında qalır. Bu problemin həlli istiqamətində dünya təcrübəsində bir sıra modellər mövcuddur.

Rusiya və Qazax mütəxəssisləri əsasən aşağıdakı modelləri müəyyənləşdirmişlər:

- Giper mühitdən izolyasiya modeli (Şimali Koreya, Çin, İran);
- Güclü resurs kontenti modeli;
- Güclü internet resurslarını yaradaraq istehlakçıların daxili sistemlərə dəvət olunması (Cənubi Koreya, Yaponiya, Rusiya);
- Dominant model (qlobal informasiya məkanında milli resursların üstünlük təşkil etməsi) (ABŞ, Avropa)
- Asılı model (inkişaf etməkdə olan və daxili resursları zəif olan ölkələrə xarakterikdir).

Əlbəttəki, müxtəlif ölkələr siyasi və iqtisadi amillərin təsiri ilə yuxarıda qeyd olunan modellərin birindən çıxır və digərinə daxil ola bilər.

Ən optimal olanı, Rusiya və MDB modellərində nəzərdə tutulmayan, lakin XXI əsrin tələbləri ilə qarşıya çıxan "gibrid modeli" diqqəti cəlb edir.

Tədqiqatın aktuallığı hər şeydən əvvəl bəşəriyyətin etnomədəniyyət və siyasi inkişafı prosesində XX yüzilliyin sonunda irəli gəlmiş mürəkkəb sosial problemlərin həllinin ehtiyacıyla təyin edilir. Hələ heç vaxt insan bu gün olduğu kimi dərin informativ proseslərə və dünyada gedən qlobal proseslərə hərtərəfli cəlb edilməmişdi. Xalqların (camaatların) arasında qarşılıqlı əlaqələrin gücləndirilməsi, mədəniyyətlərarası ünsiyyətin imkanından əvvəl görünməmiş dövlətlər müasir dünyada miqrasiya axınlarının əhəmiyyətli

artması, müasir ictimai həyatın ön planına müxtəlif etno mədəniyyət və siyasi ölçülərdə insanın varlığı problemini irəli sürdürlər.

Müstəqil Dövlətlər Birliyi üçün bu problem xüsusilə əhəmiyyətlidir, bir halda ki, SSRİ-nin dağılmasından sonra milyonlarla insan etno milli ərazi xaricində öz təhsilinin yaranmasından, yeni etnik azlıqların və qrupların təşkil edilməsində olan hüquqları (haqları) məhrum edilmişdir. Hazırkı etnomədəniyyət marqianal problemlərinin tədqiqatı anlama və onların davranışının, həmçinin uyğun olan siyasi layihələrin hazırlanması və ya mövcud layihələrin təkmilləşdirilməsi müxtəlif proqnozlaşdırmalar üçün faydalı ola bilər.

Qərb politologiyasında artıq o haqda fərziyyə söylənməmişdir ki, yeni dünyada bu amillər gərginliyin fundamental mənbəyi o qədər ideoloji və ya iqtisadi olmayacaq, nə qədər ki, məhz mədəni xarakter daşıyacaq. Həqiqətən, ən əhəmiyyətli münasibətlər qlobal miqyasda, mədəniyyətlərin parlaq ifadə edilmiş fərqiylə sosial mühitdə, qrupların arasında yaranır.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A. A. *Kitabxana və cəmiyyət*. B., *Azərənəşr*, 2012. 360 s.
2. Xələfov A. A. *Azərbaycanda kitabxana işinin inkişaf konsepsiyası*. Bakı., *BDU-nun nəşr.*, 2012.
3. Kazimi P. F. *Informasiya mühəndisliyi*. Bakı, *BDU*, 2011, 236 s.
4. Казими П.Ф. Гилмиянова Р.А. *Библиотеки в социокультурном пространстве*. Баку. БГУ, "Библиотековедение и информация" 2013. 2(11), с.58-66.
5. <http://www.kitaphane.ru>

ЭТНО-КУЛЬТУРНОЕ ПРОСТРАНСТВО И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ ТАТАРЫСТАНА

КАЗИМИ П.Ф.

РЕЗЮМЕ

Статья изучает деятельность Национальной Библиотеки Татарыстана в сфере формирования и поддержки этно-культурного пространства в регионе и в глобальном информационном сети.

Ключевые слова: этно-культурное пространства, Национальное библиотека, национально-культурные ценности.

**ETHNO-CULTURE SPACE AND ACTIVITY OF THE NATIONAL
LIBRARY OF TATARISTAN**

KAZIMI P.F.

SUMMARY

The article considers the activities of the National Library of Tatarstan in the process of forming and supporting ethno-cultural space in the region and in the global information network.

Keywords: *ethno-cultural space, National library, national-cultural values.*